

הוא היה סבוך עם עצמו, דיבר לרוב על עצמו, ותמיד היו לו טרוניות על כל אלה שעמדו לו בדרכו, לא העריכו אותו כראוי, הטרידו אותו במכתבים, הרעישו את הרחוב או כתבו עליו ביקורות רעות. היו בו, ללא ספק, מידות תרומיות, אבחנות נכונות בנוגע לבני אדם ולמצבים, אך אלו לא באו לידי ביטוי גלוי. האנוכיות בלטה לעין.

באותו ערב היה זה עגנון שונה, כמו יצא ממחבואו. הוא לא דיבר, כדרכו, אלא שאל, שאל בתשומת לב, כמו פגש אותי בראשונה וכמו מנסה לפענח איזו חידה. סיפרתי לו על שאירע לי במלחמה, לא בפרוטרוט, שכן ידעתי שקשבו קצר, אבל באותו ערב היה כנראה צמא לשמוע, שאל והוסיף לשאול. לבסוף אמר: "כל־כך הרבה ראית בילדותך עד שזה עשוי להספיק לשלושה ספרים". ואז אמר לי דבר שלא ציפיתי שיאמר: "אני, בסופו של דבר, לא צמחתי מרפש החיים ולא מאבק דרכים. כל השנים התאבקתי בין הספרים או כתבתי. אילו הייתי נפח בסדנה או איכר עובד אדמה או בעל מלאכה שמחובר אל חפצים וכלים, הייתי סופר שונה". הרגשתי שהוא מדבר מליבו. שנים מדברים על הסמליות בכתיבתו של עגנון, ומסתבר שעגנון עצמו, כמו כל סופר אמיתי, העדיף את המוחשי על פני הסמלי.

פעמים אחדות באותו ערב חזר ושאל אותי מה עשיתי לבד ביערות, מה אכלתי ובמה התכסיתי בלילות. כשסיפרתי לו על האוקראינים שאצלם עבדתי, ביקש ממני שאומר את דבריהם בלשונם. הוא מצידו סיפר לי דברים רבים על עיר מולדתי, על משכיליה ועל רבניה ועל יעקב פרנק המשומד שהטיל את ארסו בנפשות רבות.

זה היה עגנון נטול עצמו. באותו ערב ביקש לספר לי מה שלא סיפרו לי הורי ומה שנמנע ממני לשמוע מחמת המלחמה, וכמו אמר לי: "כל סופר חייב שיהיו לו עיר משלו,

אהרון אפלפלד סיפור חיים

26

כמה חודשים לפני מותו של עגנון עברתי ליד ביתו בתלפיות. חלון אחד היה פתוח, ומוזיקה בקעה מתוכו. חשתי שמהו אינו כשורה. הסתובבתי ליד החלון ולא העזתי להקיש על הדלת. לבסוף אזרתי עוז והקשתי. עגנון פתח את הדלת ושמח בי. מסתבר ששמע חדשות, נרדם בכורסה, והרדיו המשיך לנגן. "לא נאה להשאיר רדיו פתוח. טוב שהערת אותי", התנצל. מיד יצא להכין לי כוס קפה.

את כתיבתו של עגנון אהבתי מאז שנתוודעתי אליה. הוא היה מורה הדרך שלי במבוכה גדולה שבה הייתי שרוי כראשית דרכי. הפגישה עם הסופר הייתה מורכבת יותר: אדם שהאירוניה טבועה בו, אירוניה חדה עד שלעיתים כמעט לא חשת בה. עגנון היה מוקף פרופסורים מעריצים ולא מעט חסידים שוטים. לא פלא שהוא גונן על עצמו בנשק האירוניה. הצרה היא שהמבע הזה השתכלל אצלו במרוצת השנים עד שהפך לטבע. שוב לא יכול היה בלעדיו.

בשנות החמישים, כשהתחלתי לכתוב, נחשב לסופר החשוב ביותר בארץ. כולם הרעיפו עליו תשבחות. המחקר המסועף עסק בחשוב ובבלתי חשוב. וכמו שקורה לרוב, כמעט חדלו לקרוא את יצירותיו. האם ידע. האם היה מודע. קשה לדעת.

נהר משלו ורחובות משלו. אתה גלית מעירך ומן הכפרים של אבותיך ובמקום ללמוד מהם למדת מן היערות". הרבה פרטים כמוסים גילה לי על עירי, כמו מבקש לצייד אותי לימים רבים. האירוניה נפוגה מקולו, והערגה מילאה את מקומה. אהבתי את הקול הזה, הוא הזכיר לי את הקול של "בדמי ימיה".

באותו ערב עמד לפני אדם זקן שזקנתו מילאה אותו, והוא יודע כי כל הכיבודים ואמרי השפר שהרעיפו עליו אינם אלא מרץ, ומה שיעמוד לאורך שנים הוא אותו קול שאין בו לא דר-משמעות ולא התחכמות ולא אירוניה, אלא הקול שהוא ירש מאבותיו, הקול של "בדמי ימיה", של "תהילה" ושל "אורח נטה ללון". הקול הזה הוא הקול האמיתי. ההתחפשויות, ההתחכמויות אינן, בסופו של דבר, אלא לבוש הנחוץ אולי לשביית האוזן, אבל הן אינן העיקר. באותו ערב דיבר אלי בנעימתם של אבותיו, ששמץ ממנה עוד קלטה אוזני אצל הסבים שלי בקרפטים. הוא דיבר אלי בפשטות וסיפר לי כי בצעירותו השתדל כל בוקר לעיין באחד מספרי הקודש כדי למשוך מהם נגינה וקדושה. לא תמיד עלה בידו. לפרקים היו הספרים מבלבלים אותו. לי יעץ ללמוד את ספרי רבי נחמן, ולא רק את הסיפורים שהם באופנה, אלא את ליקוטי מוהר"ן, ספר מלא סודות שמים וסודות אדם. כל הזמן שדיבר עמי האיר מצחו וראיתי שאין זה עגנון של תמול שלשום, אלא עגנון שמחובר אל הקרפטים ששם התהלכו הבעש"ט ותלמידיו, ארצו שלו וארצי שלי, וחשוב היה לו באותו ערב כי אדע מאין אני בא ולאן עלי ללכת.

לאחר מכן דיבר עמי על ספרו "ימים נוראים" שעבד עליו שנים רבות כדי שיהיה בידי יהודי ספר לימים נוראים, אבל לדאבון הלב לא נתקבלה דעתו לא על המבקרים ולא על כלל הציבור, והספר נשאר מיותר.

כבר היה מאוחר ואני ביקשתי ללכת. עגנון עיכב בעדי

ואמר לי: "שב, למה למהר". הרגשתי שהבדידות מעיקה עליו וקשה לו עם עצמו. עוד גילה לי באותו ערב שהוא מהרהר בחודשים האחרונים על אביו ועל אמו. אילו עמדו עיתותיו בידו, היה חוזר ומספר עליהם באופן אחר לחלוטין. יש פגמים לא מעטים שהוא מבקש לתקן, אבל לזה נחוצים כוחות רבים שאין לו עכשיו. לפניו היה עומד ליד העמוד וכותב שעות, אבל עכשיו הכתיבה קשה לו. וכך נפרדתי ממנו. ליבי אמר לי שלא אראה אותו עוד, וידע הלב מה הוא מנחש.